

Jelige: „A haza hij, én indulok...”

1848 MAGÁNLEVELEKBEN

BEVEZETÉS

Sopron városának és a megye nyugati felének földrajzi fekvése nem tette lehetővé, hogy lakossága szabadságharcunk dicsőséges eseményeiben döntő részt vállaljon. A forradalom napjaiban, heteiben, sőt hónapjaiban azonban megmutatta, hogy fiai semmiből sem maradtak ki, semmi iránt sem voltak közömbösek, ami az országban történt. Lett légyen az a bécsi forradalom hírének, vagy a pozsonyi eseményeknek fogadtatása, a nemzetőrségek felállítása, a választások, az adományok gyűjtése és jelentkezés a reguláris hadseregbe¹.

A későbbiekben azonban elsőként estek áldozatul a megszállásnak 1848 decemberében. Különösen vonatkozik ez magára a városra, amely már december 16-án elveszett Kossuth kormánya számára. A 150 éves jubileum így is szolgál témákkal azoknak, akik helytörténettel foglalkoznak.

Az alábbiakban magánleveleken keresztül kapunk képet arról, hogy a kor hétköznapi embere hogyan élte meg a nagy eseményeket, illetve hogyan járult hozzá azokhoz. S mivel a levelek írói többé-kevésbé kötődnek Sopronhoz, gondolatviláguk aligha állhat messze a város lakóinak gondolatvilágától².

A részben vagy egészben idézett leveleket mindig betűhíven közlöm, aláhúzásokkal, rövidítésekkel együtt (a német nyelvűek után zárójelben a fordításuk olvasható). Sorrendben:

1. Szontágh Frigyes Fabricius Endréhez, 1848. február 1. (német, részlet);

---

¹ Lásd Csatkai Endre: Sopron 1848-49-ben. Sopron, 1948; Hárs József: Csornai premontrei kanonok verses krónikája 1849-ből. Kézirat, 1992; Horváth Zoltán: Sopron és a megye múltja egykorú iratok tükrében. Sopron, 1964, 103-120. o.; ifj. Sarkady Sándor előkészületben lévő monográfiája, benne a nemzetőrség megalakulásáról és tevékenységéről.

² MOL O 1559 A tótlipcei Fabricius család irattára, Fasc LIII. A zabari Sontágh család iratai, illetve az LIV. fasciculusban. (Zabari Szontágh Frigyes 1848/49-es huszárőrnagy levelei 1847. márc. 8-1854-ig.)

2. Szontágh Ottó Szontágh Amáliához, 1847. december 14. (német, részlet);
3. Szontágh Vilmos Szontágh Ottóhoz, 1848. február 20. (magyar, részlet);
4. Szontágh Vilmos Szontágh Ottóhoz, 1848. február 20. (magyar, részlet);
5. Szontágh Ottó Szontágh Amáliához, 1847. december 14. (német, részlet);
6. Szontágh Frigyes Szontágh Amáliához, 1849. október 20. (német, részlet);
7. Szontágh Frigyes Szontágh Amáliához, 1851. augusztus 20. (magyar, részlet)
8. Özv. Fabricius Andrásné Szontágh Amáliához, 1847. október 2. (német, teljes szöveg, aláhúzással együtt, betűhíven)³.
9. Szontágh Frigyes Szontágh Amáliához, 1847(?) (német, részlet);
10. Szontágh Frigyes Szontágh Amáliához, 1848. április 14. (német, részlet);
11. Szontágh Frigyes Szontágh Amáliához, 1847 (?)
12. Szontágh Frigyes Szontágh Amáliához, 1847. november 15. (német, részlet);
13. Szontágh Vilmos Szontágh Frigyeshez, 1848. március 17-től (magyar, teljes, betűhív, az aláhúzásokkal együtt);
14. Szontágh Frigyes Mészáros Kálmánhoz, 1848. október 24. (?) (magyar, teljes, betűhív);
15. Szontágh Frigyes Amáliához, 1848. november 11. (magyar, teljes, betűhív).

FABRICIUS ÉS SZONTÁGH

Fabricius János András, a szabadságharcot megelőző idők 1770-ben született neves soproni polgármestere, késő öregségében családi krónikát diktált tollba latin nyelven. Munkáját 1844-ben fordította magyarra kilencedik gyermeke, ugyancsak András (bár inkább az Endre változatot használta). A kéziratban maradt krónika a Soproni Múzeum őrizetében található⁴. Ebből megtudhatjuk, hogy a szerző akkor került jó barátságba az egyik Szontághgal

---

³ Uo. Fasc. XXVIII. 12-13. o.

⁴ Soproni (Liszt Ferenc) Múzeum kéziratára, a K 80.669. 1 ltsz.-on.

(Lajossal), amikor együtt voltak Budán a királyi táblán mint helyettes jegyzők. Innen nyugatra vitt az útjuk. Fabricius szülővárosában, Sopronban kezdett ügyvédi gyakorlatot, Szontágh viszont írnoki állást vállalt Kismartonban, Esterházy hercegnél⁵.

Kapcsolatuk akkor vált még szorosabbá, amikor az ügyvédet munkája hosszabb időre a hercegi székhelyhez kötötte. Szontágh ekkor már nemcsak mindennapos vendég volt abban a házban, ahol a néhai hercegi orvos – rosennecki Vekher József – korán árvaságra jutott ikerlányai (Anna és Erzsébet) éltek, hanem egyikőjükkel – Annával – jegyben is járt⁶.

Fabricius András az idő tájt – rajongásig szeretett első feleségének elvesztése után – örök özvegységet fogadva élte agglegényéletét. Láttá azonban ennek kényelmetlenségeit és gazdasági hátrányait, s lassan-lassan feladta fogadalmát. Barátja révén megismerkedett Anna ikertestvérével, Erzsébettel, megkedvelte, s már csak némi rábeszélésre volt szüksége, hogy végképp feladja magányát. Idézem a krónikából: (Szontágh) „*engem arra biztatott, hogy őt [Erzsébetet] vegyem el, állítván, hogy az említett hölgy, erkölcsös jó nevelésén kívül szülei után meg nem vetendő somma pénzzel is bír.*”⁷

A barátságból szerelem lett, a szerelemből házasság 1805. október 15-én, Siegendorfban (Cinfalva)⁸. A soproni Artner-házban fél évig Anna, az ikertestvér is velük élt, míg Szontágh Lajos innen feleségül nem vitte. Szontághék előbb a Zólyom vármegyében fekvő és Esterházy tulajdonában lévő véglesi uradalomba költöztek, majd másik uradalomba, Erdődy gróf özvegyéhez, Galgócra, ahol a férfi mint (az özvegy) „*minden javai s jogai meghatalmazott igazgatója*”⁹ dolgozott. Itt látta vendégül lánygyermekai mellé hosszabb időre Fabricius egyik lányát, Ottiliát, s egyengette útját egy előkelőnek ígérkező, de balul sikerült házasságba¹⁰. A két családapa jó viszonyát azonban ez a kisiklás nem zavarta meg. Legalábbis nincs nyoma a krónikában, valamint rosennecki Vekher Erzsébet leveleiben sem. Fabricius András volt polgármester 1847. április 9-én hunyt el a Fő téri házban¹¹. Szontágh Lajos (1782-1848)

---

⁵ *Forrásközlés:* Hárs József: A soproni Fabricius család krónikájának magyar fordítása 1847-ből. Kézirat 1980. A továbbiakban a sorok sorszámozását innen veszem.

⁶ Ld. a krónika 1604-9. sorát.

⁷ Ld. a krónika 1612-16. sorát.

⁸ Ld. a krónika 1623-24. sorát.

⁹ Ld. a krónika 1602-4. sorát.

¹⁰ Ld. a krónika 1684. és kk. sorait. Assa és ablanckürti Ghyczy Albert nyitrai dúsgazdag földesúr volt a férj, aki 1834-ben, fiatalon behalt tivornyáiba.

¹¹ A gátszjelentést ld. a Soproni Levéltárban őrzött Geiger-krónika mellékleteként.

Eperjesen halt meg. Egyik fia, Sámuel, részt vett a szabadságharcban, halálra ítélték, de külföldre szökött¹².

A polgármester kilenc gyermeke közül a már említett legifjabb, a krónika fordítója. 1823-ban született¹³. Licista korában tevékeny tagja és tisztségviselője volt nemcsak a Magyar Társaságnak, hanem a németnek is. Családi hagyomány szerint a Sopronban katonáskodó Petőfit ellátta olvasnivalóval, s Pesten is találkozott vele¹⁴. A pesti nemzetőrség III. zászlóaljának 2. századában őrpapancsnok. Még fiatal jogász, mikor feleségül vette a Szontágh család egyik sarját, Amáliát¹⁵.

Frigyes írja Endrének az esküvő előtt, 1848. február 1-jén: 1. „*Wie sehr freut mich Ihr Glück in einzelnen schon wie sollte ich mich nicht unaussprechlich freuen da Ihr Glück auch das Glück meiner Schwester ist. O Gott laße es ewig dauern.*” (Mennyire megörvendeztet engem az Ön boldogsága önmagában is: Hát hogy ne örülnék kimondhatatlanul ezért, hisz az ön boldogsága egyúttal nővérem boldogsága is. Istenem, csak tartson örökké.) A Galíciában unatkozó fiatalember rossz jósnak bizonyult¹⁶.

Annak ellenére, hogy ebből a házasságból négy gyermek született, a házaspár nem tudtak tartósan együtt élni. A megkeseredett férfi visszavonult a soproni Fő téri házba, s itt lakott 1902-ben bekövetkezett haláláig¹⁷.

Egyelőre kérdéses, hogyan fűzhető össze Szontágh Lajos ezzel a pesti ággal. A későbbi polgármesternek ötödik gyermeke, Károly Antal (szül. 1813), jogakadémista korában, a krónika szerint jó barátságban volt Szontágh István (1779-1851) fiával, Ferencsel (Pozsonyban, 1831-1832). Ez az István (1779-1851) a már említett Szontágh Lajos testvére volt. Talán errefelé kereshető a hiányzó láncszem¹⁸.

---

¹² Szontágh Dániel: Iglói és zabari Szontágh nemzetség története. Pest, 1864, 31. o.

¹³ Nem számítva első házasságából született és korán elhunyt fiát, gyermekei a következők (zárójelben a születés és az elhalálozás éve): Lajos Károly (1806-1807), Mária Ottília (1808-1877), Erzsébet (1810), Ferenc (1811), Károly Antal (1813-1895), Katalin Amália (1814-1879), Johanna Paulina (1815-1895), Imre Boldizsár (1818-1824), András Lajos (később Endreként) (1823-1902), a krónika magyarra fordítója.

¹⁴ A családi hagyomány ingatagságáról (utólagos bejegyzés a krónikába és késői visszaemlékezés) ld. Hárs József forrásközlésének bevezetőjét (XV-XVI. o.).

¹⁵ Az esküvő 1848. május 1-jén volt. Ld. Fabricius Endre (a fordító unokája): Adalék a soproni Fabricius-ház történetéhez. Soproni Szemle XVI. évf. (1962), 52. o.

¹⁶ Szontágh Frigyes levele a MOL P 1559 Fasc. LIV.-ben.

¹⁷ Ld. Fabricius Endre, az unoka, írását (14. jegyzet).

¹⁸ Ld. a krónika 1917-21. sorát.

Van ugyan bőséges családfa az igen-igen szerteágazó Szontágh családról, ám szerzője (Szontágh Dániel) panaszkodik, hogy nem kapott mindenhol adatokat, ezért megjelentetett munkáját nem nevezheti teljesnek¹⁹. Sajnos éppen ezek a pesti Szontághok hiányoznak belőle. Amiről itt beszámolhatok, az az Országos Levéltárban őrzött Fabricius-anyagban található.

A PESTI-BUDAI SZONTÁGHOK

Az apa – János Vilmos nagykereskedő – asztali és aszúborait nagy választékban ajánlja a pesti Feldgasse 188. sz. alatti raktárából. Igen elfoglalt ember, sokat utazik. Béctől Nagyszebenig bejárja az egész Monarchiát. 1833-ban azonban már nem él. Francia származású felesége 1837-ben végrendelkezik²⁰.

Amália a borkereskedő hat gyermeke közül a második. Bátyja (ugyancsak Vilmos) atyjuk korai halála után családfőnek számított, de már 1850-ben – 28 évesen – „*tüdősvadásban*” elhunyt. Amália kisebb testvérei: Frigyes, Gyula, Paulina és Ottó²¹.

Ottó, a legifjabb gyermek, Sopronban tűnik föl, a megmaradt levelek szerint. Hogy a líceum tanulója lett volna, egyelőre még nem sikerült iskolai okiratokkal bizonyítani, az azonban elfogadható, hogy tetemes időt töltött el városunkban. Részben szállásadónál, részben talán vendégként a Fő téri Fabricius-házban. Szállást Pfendesack György szücsmesternél talált magának, a Várkerület egyik házában²².

2. „*Drei Monathe bin ich schon in Oedenburg wo deine gute Schwiegermutter wohnt ohne dir etwas zu schreiben, du wirst mir aber verzeihen, denn ich gedenke deßwegen oft mit Liebe an dich liebe gute Mali...*” (Sopronban, ahol a Te jó anyósod lakik, már három hónapja vagyok anélkül, hogy valamit is írtam volna Neked, de meg fogsz bocsátani nekem, mert

¹⁹ Szontágh Dániel: Iglói és zabari Szontágh nemzetség története. Pest, 1864.

²⁰ MOL P 1559 Fasc. LIII. A zabari Szontágh család. Gyászjelentés az evangélikus Szontágh Vilmos köz- és váltójogi ügyvéd haláláról. Gyula ebben már nem említik.

²¹ Gyula 1836-ban Pozsonyból ír levelet, de már nagyanyja 1840. évi végrendeletében nem szerepel.

²² Az 1848. február 20-i levél a P 1559 Fasc. LIII-ban. Pfendesack György 1820-ban teszi le a polgáresküt (Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok, 1009. sorszám alatt). Nevén nincs háztulajdon, de apjának, Sámuelnek a neve a Várkerület 32. sz. ház tulajdonosaként fordul elő Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1739-től 1939-ig c. könyvében.

gyakran gondolok rád szeretettel, jó Málím.) – írja Ottó nővéréhez 1847. december 14-én. Örül, hogy eljegyezték egymást Fabricius Endrével, aki hozzá is jó, ahogy kevesen eddigi életében. Reméli, hogy megbocsát Amália neki azért, amit a korábbi években tett.

Testvérei nincsenek túlságosan jó véleménnyel róla.

Elég talán Vilmostól idéznem a következőket: 3. „*Erkölcsei intésekkel kezdem minden levelemet, mellyeket te talán kárhoztatsz, - ez onnét van mivel féltlek a' romlástól, te fiatal vagy, nem ismered a' világot, kebled bár tiszta, csábításokra fogékony 's nagyon tartok rossz cimborákkal való társalgásodtól.*” Nemcsak a társaság megválasztásában, hanem pénzügyeiben is figyelmeztetésekre szorul.

4. „*Meg kell jegyeznem kedves öcsém, hogy a' legnagyobb takarékoságot vagyok ajánlandó mert tőkédhez már is nyúltál.*”

Dátum: 1848. február 20²³.

Ottó mentségére szolgáljon, hogy maga magáról sem állít ki jó bizonyítványt.

5. „*... ich dacht an dein Glück und freute mich inniglich, ja doppelt weil ich nie ein gleicher hoffe, denn mir kommt vor als wenn ich nie mein Ziel erreichen könnte. – Heute war wieder für mich ein Tag wie derjenige, kannst dich erinnern wo ich in die Donau springen wollte, freilich nicht so desperat als damals, übrigens genug hievon. – Die Frau von Fabricius war so gutig und schickte mir erst unlängst einen Korb voll Obst und ein Säckchen voll Tabak, das Obst wird gegessen und der Taback geraucht welcher sehr gut ist, ist wohl nur ein ungrischer aber ist gesunder als der Türkische von dem ich mich schon nach und nach ganz abgewöhnt.*” (Boldogságod járt az eszemben és bensőségesen örültem neki, sőt duplán, mert ilyesmiben sose reménykedhetem. Mert nekem úgy tűnik, sohasem érhetem el célomat. Ma megint olyan napom volt, mint az – emlékezhetsz rá -, amikor a Dunába akartam ugrani. Persze nem annyira reményt vesztettem, mint akkor, egyébként éppen eléggé. – Fabricius asszonyoság volt olyan jó, és küldött nekem hamarost egy tele kosár gyümölcsöt, s egy zacskó dohányt. A gyümölcsöt megeszem, a dohányt elfüstölöm, ami nagyon jó, bár csak magyar, de egészségesebb, mint a török, amelyről fokról fokra már

---

²³ MOL P 1559 Fasc. LIII.

egészen leszoktam.) Fabricius asszonyság üdvözetét küldi. (1847. dec. 14. Sopron.)²⁴.

Hogy mi lehetett az életcélja? Családja bizonyára valamilyen „normális” foglalkozásra gondolt, akár iparosra, akár kereskedőre, akár írástudó emberre.

Frigyes írja 1849. okt. 20-án Aradról: 6. „... *auch Otto wird schwerlich ungebunden sein wenn selber nicht letzterer Zeit auf dem Ruhmes blieb, im July hörte ich daß er in Peterwardein war wenn er dort blieb so wird er mit der capitulirten Besatzung wohl assentirt worden sein, war er in Comorn so hoffe ich ihm bei Euch bis jetzt in diesen Fallen grüße ihm von mir, er soll brav gefochten haben ich erkenne meinen Bruder in ihm schade wenn er unausgebildet seinen unglücklichen Lohn als Opfer vielleicht geistig zu Grunde ginge.*” (Ottó is nehezen szabadulhat, hacsak nem végezte az utóbbi időben a dicsőség mezején. Júliusban hallottam felőle, hogy Péterváradon volt. Ha ott maradt, biztos besorozzák a magát megadó őrséggel együtt. Ha Komáromban volt, akkor, reménylem, azóta már nálatok van. Ebben az esetben üdvözlöm. Derekasán küzdött, ráismerek benne a testvéremre. Sajnálatos dolog lenne, ha felkészületlen lenne szerencsétlen sorsára, s mint áldozat szellemileg belerokkanna.)²⁵

Találgatások helyett idézek Frigyes Kufsteinből, 1851. aug. 20-án írt leveléből: 7. „*Mit csinál Ottó Siófokon hisz az nem Zichy jószágga az tudomásom szerint püspöki birtok vagy talán többnek factotumja lett ő? Örvendek hogy ő oly szorgalmas s erélyesen munkálkodik, majd ha én kiszabadúlok és környülményeim kedvezők lesznek ketten együtt oly gazdaságot csapunk hogy hinni sem fogják hogy mindketten katonák voltunk.*”²⁶

Ez már révbe jutást feltételez. Ennél sokkal többet nem árulnak el róla a források, viszont nincs is több adatra szükség ahhoz, hogy látható legyen: nemcsak testvéreihez, hanem Sopronhoz – és benne a Fabricius családhoz is – erősen kötődik.

---

²⁴ Uo.

²⁵ Uo., de a Fasc. LIV-ben.

²⁶ Uo. Szontágh Dániel i. m.-ben a pesti Szontághokról csak annyi található (161. o.), hogy Pest székhellyel Sz. Ottó az általános biztosító társulat életbiztosítási mozgóügynökéként működik. Föltehetőleg Frigyes öccséről van szó.

ÖZVEGY ÉS MENYE

A polgármester özvegye – szeretetet kínálva és szeretetre vágyva – támaszra lel gyermekeiben, s igyekszik támaszt találni jövődő menyében is. Jól érzékelteti ezt az alábbi levél. Dátuma 1847. október 2. A nagy összetartó, a pater familias – amint arról már szó esett – ez év április 9-én hunyt el. A legfiatalabb fiú a messzi Pest-Budán készül feleségül venni Amáliát. A német nyelvű levél betűhíven (az aláhúzás is az eredetiben):

8. „*Mein Liebes Fraulein*

Ihr libes Brifhen habe ich erhalden, ihre Herzlichkeit die Sie vor meinen Sohn Fühln freid mih Unendlich solten Sie Ihr ganzes Glück mit Ihm finden, und so beyde zusammen zufrieden mit Ihren geschück seyn, so würde auch mein Wunsch dadurch erfühld, Gott gebe Euh beyden seinen Segen, und Gesundheit, gebe Euch Glück zu disen schrit, Ehr sey Euch gnädig in diser Stund, wo sich Eure Herzen durch das versprählen vor Gott Verpflichtuget an meinen Sohn werden Sie keinen bößen Mann bekommen, Ehr war immer ein gutes Kind, ein Folgsammes Sohn, gegen seynen guten Vatter, Ehr hat Ihm vüle Freude gemacht mit seynen (Az 1. oldal vége.) Fleuß, Ehr wird auch als Mann döttig [=tätig] sein, und wird drachden [=trachten] so vül uverdinnen, um Erlas in der Weld durchzukommen, nun ist es gewiß, das auch Sie mein Libes Fraulein, Häußlich und genügsam sind, indem mir mein Liber Sohn so vüles gutes und Schöñnes sagte, nemmen Sie meinem Mütterlichen Segen, zugleich die versicherrung meiner zufriedenheit, ist mein Endre glücklich, bin ich es auch, - Gott hat mir mein alles genommen, jetz sind meine guten Kinder meine einzige Stütze, ja ich kann den Schöpfer nicht genug danken, Ehr hat mir 5 Kinder gegeben, aber jedes hat ein Edles Herz und das ist vor eine Mutter genug, mit disen Empföhle ich mich Ihrer Libe ich küsse Sie in Gruß, und bin mit Herzlichkeit

Ihre Freundin

*Elise v Fabrisius*²⁷

(A 2. oldal vége.)

(Szeretett Kisasszonyom!

---

²⁷ MOL P 1559 Fasc. XXVIII. Fabricius Endréné rosennecki Vekher (németesen: Weckher) Erzsébet levelei Endre fiához 1847-1861.

Kedves levélkékjét megkaptam, a melegség, amit fiam iránt érez, megörvendeztet. Örökké találja meg benne teljes boldogságát, és így mindketten legyenek elégedettek sorsukkal. Így teljesüljön ezáltal a kívánságom: Isten adjon mindkettőtöknek áldást és egészséget, adjon nektek ehhez a lépéshez szerencsét. Legyen kegyes hozzátok ebben az órában, amikor az eljegyzéssel Isten előtt vállaltok kötelezettséget szívetekben. Fiamban nem kap komisz férjet. Mindig derék gyermek volt, jó apjának engedelmes fia. Sok örömet szerzett neki szorgalmával. Mint férj is igyekezni fog, hogy a világ elvárásainak megfeleljen. Nos biztos, hogy Ön, kedves Kisasszony, házias és mértékletes, hiszen az én kedves fiam olyan sok jót és szépet mondott, fogadja tőlem anyai áldásomat, egyúttal biztosíthatom arról, hogy meg vagyok elégedve. Ha Endrém boldog, én is az vagyok. Isten mindenemet elvette, most csak az én jó gyermekeim a támaszaim. Igaz, nem lehetek eléggé hálás Teremtőmnek, hogy öt gyermeket adott nekem, de mindegyiknek nemes szíve van, s ez egy anyának elég. Ezzel ajánlom magam szeretetébe, szívélyesen üdvözlöm és vagyok igaz barátsággal

az Ön barátnője

Eliz v. Fabricius)

Bár a levél a kapcsolat kezdetéről való, sajnos lényeges dolgokat nem tudunk meg belőle. A levéltári anyag egészének átnézése talán további adatokkal szolgál a Szontágh família és benne Amália életútjáról, soproni tartózkodásairól, eljegyzéséről és az esküvőről. A kezdetek boldogságáról már most is meggyőződhetünk.

SZONTÁGH FRIGYES (1825-1854)

Egy névtelen hős – írja címként Fabricius Endre, a polgármester dédunokája, Zabari Szontágh Frigyesről 1912-ben a Budapesti Hírlap háromhasábos cikke fölé (betűhíven közlöm). „Tízestendős volt [...], mikor apját elveszítette, a kit édesanyja is csakhamar követett. Mint egészen ifju került a bécsi katonai iskolába, a hol tanulmányait kitünő eredménnyel végezte és itt szerezte meg részben azokat az alapokat, a melyekre később dicsőségét fölépítette. A bécsi katonai akadémiából a galíciai Tousteben állomásozó 10-ik huszárezredbe került, a hol akkor több magyar tiszt is szolgált, így Fabiny Vilmos is, a ki legjobb bajtársa volt. A katonai pályán nagy ambícióval haladt

előre, sikerrel tette le ekvitációs vizsgálatját, mely után és az ezrednél eltöltött tizenhat hónapi szolgálat után 1847 márciusában »substituierter Corporal«-lá lépett elő.”²⁸ Az ezred akkori parancsnoka széplaki báró Petrichevich-Horváth János kamarás, cs. kir. vezérőrnagy, később dandárparancsnok és a Sopront megszálló sereg parancsnoka²⁹. Róla Szontágh: 9. „Dieser Tage wurde unser Oberst Mich. Graeser der kein Protector der Cadetten war, General u wir bekommen jetzt einen andern Obersten, warscheinlich unsern jetzigen Obristlieutnant Baron Petricsevics Horváth, vor Kurzen bekam das Regiment auch einen andern Inhaber Von Feldmarschalllieutnant Grafen Carl Auersberg, bei diesen zwey Herren könnte viel erzielt werden, ich weiß du wünsches es mit mir, bei mir ist der Wunsch doppelt erstens zum Offizier zu werden 2^{tens} um euch bald zu besuchen denn es wäre nur ein Unglück zu nemen wenn ich euch nicht mit den goldenen Portopee Ansuchen möchte...” (Ezekben a napokban Graeser Mich ezredes, aki nem volt a kadettok jóakarója, tábornok lett és most más ezredparancsnokot kapunk, valószínűleg mostani alezredesünket, báró Petrichevich-Horváthot. Nemrég más tulajdonost is kapott ezredünk, gróf Auersberg Károly altábornagy személyében. Ennél a két úrnál sok mindent el lehetne érni. Tudom, velem együtt kívánod ezt. Nálam ez a kívánság kétszeres, először is az, hogy tiszt legyek, másodsor, hogy Téged nemsokára felkereshesselek. Mert nagy szerencsétlenség lenne, ha nem arany parolival látogatnálak meg.) (2., megmaradt levél, dátum nélkül. 1847?)

Szeretett nővéréhez Amáliához írt leveleiben sokat panaszkodik rossz anyagi helyzetére, amely előléptetését is akadályozza, s a garnizon egyhangúságára, az ottani lengyelek műveletlenségére, s attól tart, hogy háború fog kitörni az osztrák császárság és az orosz cár között.

10. „Die Bewegungen Rußlands dessen Gränze eine halbe Meile von hier entfernt ist u. welche mit einige tausend Mann stark besetzt sind u. die Gerüchte welche sich hier verbreiten lassen einen baldigen Kampf voraussehen, die Einwohner des Landes besonders hier an der Gränze sin din der größten Angst wir sind bereit zu kämpfen...” (Oroszország hadmozdulatai – amelynek határa

---

²⁸ Címzetes káplár.

²⁹ Nagy Iván: Magyarország családai. Pest, 1859 c. művének 5. kötetében, a 156-159. oldalakon olvasható a Horvátországból még a XVI. sz. folyamán Erdélybe menekült Petrichevich-Horváth családról bő tájékoztató. A János Miklós keresztnevet kapott tagjáról: 1801-ben született, báró Jósika Josefine-nel kötött házasságot és két gyermeke volt. 1846-ban adományoztak neki bárói címet, s miután a gróf Toldy család örökbe fogadta, gróf 1857-től. A katonaságnál pedig altábornagyi rangig vitte. A széplaki előnév a Kis-Küküllő menti helyiségről származott. – Ő állt annak a dandárnak az élén, amely 1848. december 16-án megszállta Sopront. Ld. Nemeskürty István: „Kik érted haltak, szent Világszabadság!” Budapest, 1977², 78. és 292. o.

fél mérföldre innét húzódik, és amely néhány ezer emberrel erősen meg van szállva – és az itt terjedő híresztelések alapján itt rövidesen harcok várhatók. A lakosok, különösen itt a határnál, a legnagyobb félelemben élnek, mi pedig készen állunk a harcra.) (1848. április 14.)

11. „, *Da hier sehr viel gesprochen u gerüstet wird welches auf einer baldigen Krieg deutet, vielleicht hilft mir Gott durch den Krieg meinen Ziele näher welches um so süßer wäre u ich selbes als den wahren Verdienst eines Soldaten ansehen dürfte, aber ich muß abbrechen den du würdest mich sonst schon zwischen feindlichen Kugelregen sehen...*” (Itt sokat beszélnek róla és fegyverkeznek, ami közeli háborúra utal, talán megsegít az Isten, hogy a háború segítségével közelebb jussak a célomhoz, amely annál édesebb lenne, ha azt valóságos katonai érdemként érném el, de félbe kell hagynom, mert Te engem máris ellenséges golyózápokban látnál.) (2. megmaradt levél, dátum nélkül. 1847?)

Századát gyakran helyezgetik kisebb-nagyobb városokba, végül Tarnopolba kerül. „, *1848 április elsején teljesedett végre vágya és hadnaggyá nevezték ki a Vilmos-huszárokhoz.*” Vagyis eddigi ezredéhez³⁰.

12. „, *Glaube mir es ist etwas schreckliches 2 ½ Jahre in Stationen zu sein wo mann selten außer einen Militärsten einen gebildeten Menschen sieht mann ist rein einer auf den andern beschränkt. Selten daß mann etwas zu lesen bekommt, wenn ich nach Pesth kome muß ich neuerdings Routin lernen u min Euern Salons nicht Fiasko zu machen, den der größte Theil von den hiesigen Damen kann mit ordentlichen Pesther Stubenmädchen kaum verglichen werden, wenn eine Walzer Polka u Mazur tanzen auf dem Fortepiano herumklappen kann so nent mann Sie außerordentlich gebildet, spricht sie so viel französisch um mit einer französischen Kochin ein Kuchelgesprach zu unterhalten, u hat Sie Don Quixotte u Robinson gelesen, so nent man Sie geistreich;...*” (Hidd el, borzasztó dolog két és fél évig olyan állomáshelyeken lenni, ahol katonán kívül ritkán látok művelt embert, tisztára egymásra vagyunk utalva. Ritka eset, hogy olvasnivalót kapok. Ha majd Pestre megyek, megint rutint kell szereznem, nehogy felsüljek a szalonokban. Mert az itteni dámák nagyobb része alig mérhető össze még a rendes pesti szobalányokkal sem. Ha el tudják járni a keringőt, polkát, mazurkát, vagy körbepötyögetnek a zongorán, akkor már különlegesen műveltnek mondják őket, ha annyit tudnak franciául, hogy egy

---

³⁰ Fabricius Endre: Egy névtelen hős. A Budapesti Hírlap 1912. március 17-i cikke.

francia szakácsnővel konyhai dolgokról elcseveghetnek és olvasták Don Quichotét és Robinsont, akkor már szellemdúsnak tartják őket.) (1847. november 15.)³¹

„*Testvére, Amelie, értesítette őt a márciusi eseményekről, és úgy látszik, erősen hevülő, hazafias érzelmű levélben, mert e levélre válaszolva írja: örvend, hogy testvére «oly jó patriota»*”³². Amália levele azonban elveszett.

Az a levél, amit megmaradt terjedelmében alább idézni fogok, végenincs, egérrágta torzó. Gondos, hagyományörző kezek megmentették az utókornak.

SZONTÁGH VILMOS LEVELE ÖCCSÉHEZ

A levelet betűhíven közlöm, vonatkozik ez a rövidítésekre is (a *hogy h'*, a *nem n'* a legtöbb esetben). Az aláhúzások és a zárójel /: formája is eredeti. Ahol viszont [...] található, az a megrongált levélből hiányzó darabok helyén áll. Az írás befejezetlensége részben szerencse is, mert feltehetőleg így maradt meg. Ha írója elküldi öccséhez, elkallódik a tarnopoli garnizonban.

A tudósításnak az a része, amely Petőfi szereplését sorolja föl, ismét bizonyosság mellett, hogy a költő sokfelé szavalta a Nemzeti dalt, de ott, ahol erről emléktábla áll, nem. De hiszen ezt ma már kétkedés nélkül tudomásul vehetjük, olyan részletességgel dolgozták fel a témát. Elég talán Spira György: *Petőfi egy napja*. Budapest, 1984. c. munkájára és Várkonyi Nándor: *Az üstökös csóvjaja*. (Dokumentumok Petőfiről.) Pécs, 1957 c. művére hivatkozni. Mindkettő a legapróbb részletet is figyelembe véve leírja, hogy Petőfi 1848. március 15-én nem szavalt a Nemzeti Múzeum lépcsőjéről. Azt is megtudhatjuk, hogy miképpen keletkezett ez a végtére ártatlan legenda.

Érdekes a Nemzeti dal itt közölt szövegváltozata. A különbségek adódhatnak a levélíró izgatott lelkiállapotából, de az sem egészen kizárt, hogy Szontágh Vilmos kezébe egy eddig ismeretlen variáns került.

---

³¹ MOL P 1559 Fasc. LIV. A garnizonok katonáinak elhelyezéséről Bona Gábor (szerk.): *A szabadságharc katonai története*. Budapest, 1998, 15. o.-án olvashatjuk: „A Habsburg Birodalomban csak két, lovasság számára épített kaszárnya létezett, Bécsben és Ennsben.” Az adat vlsz. a XIX. sz. első két évtizedére vonatkozhat. Ugyanis Thirring i. m. szerint Sopronban a volt Leckner-major helyén laktanya, 1820-tól – a 206. hsz. alatt – kimondottan lovassági laktanya volt. Ezt a Lackner utca megnyitásakor bontották le. Egyelőre nem tudok mit kezdeni ezzel az ellentmondással.

³² Budapesti Hírlap 1912. március 17.

Mik ezek a különbségek? Eltekintve néhány központosítási változtatástól, s a *nem* és *hogy* rövidített formáitól, amelyek a levélíró sajátosságai, a következő eltéréseket találjuk: a refrén utolsó sorában a *tovább* helyett *többé*, a 2. versszakban *Szolgaföldben* helyett *Szolgaföldön*, a 4. versszakban *Ide veled* helyett *Ide vele* található.

Ennél lényegesebb az a fenntartás nélküli lelkesedés, amely a levél sorait áthatja. Az itt közöltekből, de a közöletlen levelekből is világos, hogy a Szontágh család német anyanyelvű polgárcsalád. Mégis büszkék magyarságukra és adandó alkalommal magyar nyelvtudásukra.

Következzék tehát maga a levél:

13. „*Pest Martzius 17^{kén} 8 [...]*”

Szeretett öcsém Frigyessem!

Tollat ragadok felingerült kebellemmel, hogy fővárosunk legújabb eseményeit f[...] bár fellázadásom alig engedi, hogy a' történetekben sort tarthassak mi[...] *azáltal megkísértem.*

Martzius 14^{kén} a francia országi 's legújabbban Austriában is elő[...] fordult események következtében az itteni Ellenzéki Kör melly többnyire ifjuságból áll, iveket indított meg egy a' jövő vasárnap tartandó ifjusági-reform lakmára /:bankett:/. Az Ellenzéki Körben kitűzettek az egyesülés és petitio pontjai, - a folyamodvány Irinyi József által feltéve így hangzott: „Egész Európa mozog. Az idő félszázadall előbb rugott. Egy gondolat rezgi át egész Európát: hogy a' létező állapot tovább így nem maradhat. Nincs idő hosszabb tanácskozásra vagy halogatásra. Tegyük hamar. Egész alkotmányunkat kívánjuk ezuttal tisztába hozni. Következnek a 12 pontok, mellyek:

Mit kíván a Magyar Nemzet?

Legyen béke, szabadság és egyetértés.

1./ Kívánjuk a sajtó szabadságot censura eltörlésével. 2./ Felelős Ministeriumot Budapesten. 3./ Évenkénti Országgyűlést Pesten. 4./ Törvényelőtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben. 5./ Nemzeti örsereg. 6./ Közös teherviselés. 7./ Urbéri viszonyok megszüntetése. 8./ Esküdtszék, képviselet, egyenlőség alapján. 9./ Nemzeti bank. 10./ A katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar katonainkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el

tölünk. 11./ A politicai status foglyok szabadon bocsátassanak. 12./ Unio
/:Erdélyel:/ Végül: Egyenlőség, szabadság, testvériség!-

*Martzius 15^{kén} ezen proclamatio könyomatva falra ragasztatván a'
rendőrség által leszakitatott, mire a' Juratus kávéházból az ifjuság az egyetemi
tanulókért menván az Egyetemhez azokkal együtt Hatvani utszai Landerer
nyomdájához mentek és a' proclamatio kinyomtatását kívántak – mit censurálva
nem lévén ki nyomtatni n' akarta, de minth' ő bölcsen nagyon ellen n' szegült
sőt azt a' tanácsot adta, hogy egy kis erőszakossági formát adjanak nevetés közt
lábainál fogva kivitték és a' gyorssajtót azonnal működésbe tették, - a' nyomda
előtt egy Tribünt allítottak fel honnan a' fiatalság egyenként a' néphez szólt és
proclamatiót intéztek, időközben pedig a' nyomtatott proclamatiók a' népnek
szétoztattak. Az egész Hatvani utca teli volt emberekkel, kik szabadságot
kiáltottak és a' szónokokat megéljeneztek. Petőffy Sándor népköltő pedig egy
dallt írt, melly így hangzik:*

(Az 1. oldal vége.)

1

Talpra magyar hí a' haza!

Itt az idő, most vagy soha!

Rabok legyünk vagy szabadok?

Ez a' kérdés válaszatok!-

A' Magyarok Istenére

Esküszünk

Esküszünk, h' rabok többé n' leszünk

2

Rabok voltunk mostanáig

Kárhozottak ősapáink

Kik szabadon éltek haltak

Szolgaföldön n' nyughatnak

A' Magyarok Istenére s. at.

3.

Sehonnai bitang ember

Ki most, ha kell, halni n' mer

Kinek drágább rongy élete

Mint a' haza becsülete

A' Magyarok Istenére s. at.

4.

Fényesebb a' láncznál a' kard,

Jobban ékesíti a' kart És mi még is

lánczot hordtunk!

Ide vele régi kardunk

A' Magyarok Istenére s. at

5.

A' magyar név megint szép lesz

Méltó régi nagy híréhez

Mit rá kentek a' századok

Lemossuk a' gyalázatot

A' Magyarok Istenére s. a. t

6.

Hol sírjaink domborúlnak

Unokáink leborulnak,

És áldó imádság mellett

Mondják el szent neveinket

A' Magyarok Istenére s. a. t.

Ezt a Tribünről szavalta Petöffy Sándor, tüstént nyomtatott és szétosztogatott. Az ezernél számosabb nép fölemelt ujjal ismétlé az esküt. A' lehülő eső mint a' keresztelő víz volt az újonnan censura nélküli sajtó szüleményre. Délután 3. o. a' városháznál nyilvános közgyűlés tartatott, s' a' kinyomatott nemzeti kívánatoknak aláírása következett elkezdve a' polgármester által, 's a' rend fentartására 14. tagú választmány neveztetett ki. A' városház terét több mint 5000³³ ember foglalta el. A' 4 ½ órakor eloszlott gyűlés kinyilatkoztatván h' még ezen országgyűlésnek Pestre való áttételét szorgalmazni fogja a' Királynál a' nádornál, s küldöttség ment át a' helytartótanácsához Budára. Stantsics Mih. nak /:ki szabad irodalma végett becsukatott mint status fogoly:/ kibocsáttatását a' censurának hivatalosan is eltörlését 's az iránt ígéretet kívánni h' a' katonaság n' fog a' rend fentartásába avatkozni. Az eső hullot, 's még is több 15000 embernél kísérte Budára a' küldöttséget, hogy megbizattásának ha szükség nyomattéket szerezzen. 5 ½ órakor a' Helyt[...]Tanács Elnöke Nyáry Pál Alispánnal az ablakról kimonda, h' a' censura ezentúl hivatalosan is meg van szüntetve A' katonaság csak akkor fog alkalmaztatni ha Pest város hatósága fogja kívánni. Sztantsits Mihály pedig ki szabadítatott, 's fogságából, fáklyavilágítás mellett nagy örömjaj közt Pestre átkíséretett. Ekkor a' Magyar Színházba mentem, hol Bank Bán darab jádszandó lett volna – eljátszván egy pár jelenet, a' Budáról érkezett tömeg betódult a' páholyokat elfoglalta, zajt kezdett ütni, úgy h' a' játékot folytatni n' lehetett, - erre a' zenekar Rákóczy indulóját játszotta, - zajos éljen, - a' fentebbi dalt Egressy szavalta ^{2szer} 's a' kar által is elénekeltetett.

(A 2. oldal vége.)

*A közönség Sztantsitsot kívánta a' színpadra – de eljött lemond[...]
mert beteg 's levert állapotban volt. N' volt itt rend, minden padok [...]
teltek; a' fuladásig nyomott népnek földszinti páholy tulajdono[...]
nyujtottak kezét 's magokhoz emelték. Közhírré tetetett másnap falragaszványok által hivatalosan,
hogy a' mi más országok[...]
polgárvérbe került t. i. a' reformot – Budapesten
24. óra alatt [...]
kivivta a' törvényes egyetértés. A' városi tanács a' városi
választó polgársággal értesítvén arról, mikép a' város polgárai és lakosai vele
együtt akarnak értekezni az idők komoly eseményei felett, a' századokon ét zárva*

---

³³ 2000-ről javítva.

tartott tanácskozási terem ajtait Martius 15^{én} délután 3 o. megnyitá, 's a' nemzet kívánatait egyetértéssel elfogadta. – Minden indulatoskodás 's lelkesedés dacára semmi legkisebb kihágás történt, - lárma és zaj volt, a' boltok be is zárattak, - de egyetlen egy sem sebesíteték meg. 'S így egy országban sem történt, - mi valóban a' közönségesen mint durvának elhíresztelt magyarnak dicséretére szolgál. Martzius 16^{kán} mindenütt nemzeti kokardott kalapján avagy mellén lehetett látni, - sőt a' nők is azt viselték fejükön avagy mellükön. A' polgári katonasság 1500. taggal szaporítani határozottatott, miért is magát kiki aláírhatta fegyver 's különböztetési jeléül nemzeti kokard ingyen ígértetett. – fegyver szolgáltatás végett, Lederer komandirozó kereste[...] meg, hogy a' fegyvertárt nyissa meg, hol azomban csak 500. puska szolgáltatott ki, - a' nemzeti színháznál polgári katonaság tartja az őrt, szintén éjjel az patroulirozik, - magam is valamint társaim nevünket aláírva, polgári katonáknak szegődtünk. A' katonaság csendes, - sőt tegnap 16^{kán} megrendelt kivilágításra, maga is világitotta a' kaszárnyákat. Ma pedig 17^{én} a' nép ugyan csoportozik beszélnek, de még semmit demonstratio történt, - az hirlik hogy a' Nádor megérkezett és ma délután Pestre általjönn, igaz-e vagy sem nem tudom. – Később többet.

Martzius 19^{kén}.

Mind a' fiataltság minden polg' a' többi hazapolgárok többnyire a' nemzeti örsereghez beállottak, - egyenruhájok még nincsen, 's ez majd is csak később fog meghatározodni, midőn arra több idő lesz. Katona itt tehát mindenki csak képes fegyvert viselni, - van polgári huszár ezred, polgári magyar örsereg, polg vadászok, polg Dragonnsok, az úgy nevezett fekete sereg. /: fek. attilával csákóval 's karddal:/ és nemzeti örsereg /: kerék fek. kalappal nemzeti színű strucztollal:/: megkülönböztetés jeléül mindnyájan balkardjukon [=bal karjukon] egy nemzeti színű szallagot hordanak. Kötelességük eddig csak abban áll, hogy

(A 3. oldal vége.)

a' Feuer piquet helyett, ök mennek strazsálni és patroulirozni éjjel.

Kétfejű sast sehol sem látsz. Dohány Trafique nincsen, sőt az örházak is /:Schildhäuser:/ nemzeti szinnel bemázoltatnak. Egy újj falragasz van azon felirattal: Kiket kíván a' Nemzet felelős Ministereknek? Battyányi Lajos kül ügy ministernek, Deák Ferencz belügy, Kossuth Lajos ipar és közlekedési, Pulszky Ferenc pénzügy, Szentkirályi M. cultus, Szemere Bertalan nevelési, Perényi

Zsig. igazság, Nyáry Pál rendőri, Teleki László hadügy, Eötvös József, pecsétőri ministereknek. – Tegnap este a' nemz. színházban egy levél olvastatott fel, mellyet István nádor, Battyány Lajoshoz irt, 's véle tudatja, hogy ő Fölsége a' király őt külügyi Ministernek /:Metternich helyébe ki lemondott:/ kinevezett, 's Bécsbe jövetelét kívánja. – A' nemzeti örsereghez, a' zsidók is kívánnak bevételni, a' polgárság bevenni n' akarja, de a' fiatalság a' polgárokat arra kényszeríteni akarja, - csak nem lesz ebből tussa. A' zászlóhoz való eskütétel ma történik. Később többet. Most vettem az ujságot Pesti Hirlapot, - felül áll Ö Fölsége Magyarország nádorát királyi személye képviselőjéül nevezte ki. Tovább. István főherceg országunk tisztelt nádora következő sorokat intézte gr. Batthyány Lajoshoz: „Kedves Gr. Batthyány! Ezennel tudósítom önt, hogy ő Fölsége meg lévén győződve, miként a' megforduló körülmények sürgetőleg megkívánják hogy azon felelős magyar ministerium, mellynek alakításában Ö fölsége mai napon kelt k. k. leirata által megegyezett, haladéktalanul összeszerkeztessék, és aktivitásba lépjen, engem felhatalmazni méltóztatott, hogy önt a' törvények értelmében független magyar ministerium elnökkévé kinevezvén, ön ministertársait belátása szerint akként és olly számban tegye legfelsőbb k. megerősítés végett javaslatba, a' mint azt a' Ministerium feladatához a' minister társai törvények utján meghatározandó hatásköréhez és saját felelőségéhez képest szükségesnek itéli. Egyébiránt legnagyobb hajlandósággal maradok Méltóságodnak legszívesebb jó akarója István m. k. nádor.[”]

Martzius 20^{dikán}

A' lakosok folytonosan assentiroztatják magukat a' nemzeti polgári katonaságnál, - legtöbb van a' magyar nemzeti örseregnél, - én is assentiroztattam magamat ma és szerencsés voltam a' X^{ik} Companiánál vagy századnál Hadnagynak választatni, 's ma este, a' X^{ik}-Comp. megyen patroulirozni a' belvárosban, - tehát én is, - az jó hogy azt a' fenne nehéz Muskétát nem kell hordani. Fentebbi ezred 1200. tagból áll; alakult egy fekete sereg is melly egészen fekete, csákó és zászló halál fő az is áll vagy 400. egyénből, a vadászok vagy 700, huszár 500, dragonus 200. – mind még folyvást szaporodik. Kiváncsi vagyok h' tartos lesz-e ezen rögtönözött katonaság.[”]

(A 4. oldal vége.)

A levélnek itt vége szakad³⁴.

SZONTÁGH FRIGYES LEVELE TISZTTÁRSÁHOZ

A sietősen papírra vetett sorok Mészáros Kálmán hadnagynak szólnak „Helyben”, tehát a tarnopoli helyőrség szállására. Idézem:

14. *„Kedves Barátom*

A haza hij en indulok ha isten segít egy paar napok mulva tudositlak felőle az korházpenzét elvittem hogy a Szazadnak gondjait viselhesem.

Magyarországról számadást fogok beküldeni mert rendben menni véleményem isten veled ély boldogúl ha akarod tehat gyere utánunk szivesen latunk téged Legy oly jot az kis kofert Hrabárnénak ataladni mely utánunk fog gyönni.

Az másolatom /:Portraet:β³⁵ legy olyan jót testvéremnek Fabriczus Amalia aszonyságnak születet Szontágh. elküldeni Pestre [Elkallódott.] Isten segitsen téged és kivand hogy minket is. Ély boldogúl, csokol barátod Frigyes

Köszöncsd tölem Poldit s' mondjad hogy nekem elfelejthetetlen s' ha isten akarja még látandom.

Puncsertnének szint ugy mond hogy elküldöm a mivel tartozok kerjél Contót töle és ird meg nekem Isten áldjon.”³⁶

SZONTÁGH FRIGYES LEVELE AMÁLIÁHOZ

A hirtelen és nem kevésbé sorsdöntő elhatározás nem más, mint indulás hazafelé, katonái élén. Erről szól részletes beszámolója, amely álljon itt betűhíven és teljes egészében:

---

³⁴ MOL P 1559 LIII.

³⁵ Lehet, hogy dagerrotípiá. Sajnos elkallódott.

³⁶ A levél bűnjelként, német fordításával együtt, a Hadtörténelmi Levéltár anyagában, Budapesten található, az Aradi Vésztörvényszék iratai között, a 265-266. o.-on a magyar, ill. a 267-268. o.-on a német. A levél a következő oldalon a címezéssel „folytatódik”.

15. „Szeretet Húgom

Engedj meg iszonyú dolgaim az oka ha talán az hírlapok által hamaráb veszed azon hirt hogy honunkban bár kevés szerencsével ávtaltörtem 's mostan míg lovaink melyek azon szörnyü uttól többnyire betegek kigyógyúlnak Szigeten tartózkodom honnan a mint reménylem 8 nap mulva az Erdélyi táborba megyek századommal, mert aról is tudositlak hogy az Kormány biztos tól Capitányá nevezötem ki azon egyik századnak melynek egyik részit én hoztam honnunkba.

És mostan röviden tudósítani foglak az dolgok hogy léteröl. Honnomnak állapotjat megtudván 's a vitézek szellemét ösmervén elszántam magam életfeláldozással is azon századot melynél szolgáltam Tarnopolból honnunkba elvezérteni mivel fájdalom a sok magyar tisztetekhez ámbár térgyen kértem öket vezérre nem akadtam, 's így 24^{kén} éjfé 12 órakor [október hó] Tarnopolból szerencsésen kivezetem a sereget mely 131 legény 's 151 lóbúl állot. 24 órát minden akadály nélkül indultunk minekutána az Gyalokságat megütkösztünk a Dnyistra vizénél mely az két holnapot folyton tartot eső követkesztében igen nagy. az iszonyú golyo Zaporközt melyet én utánam mivel már a seregnek kis részével elhagynám az az ártszálván a vizen, küldöték, legényeim melyek vellem ártszálotak a többieket mivel hozzájuk a víz miatt nem érthetem az Istenre bizván a határ felé vágtattam minden pihenés (Az 1. oldal vége.)

nélkül meg kitszér [=kétszer] a gyalogságtól mely utunkat álota Isten segedelmével menekülvén 27^{kén} délre tehat mindöszve 56 ora allat mely időben 50 mertföldöt lovagoltunk étel 's ital nélkül szüntellen üldözés allat tapostuk e honnunk draga földjet. Mely érzésel borúltunk a szüllő földünkre aztat leirni hiába keresnék tolt. Körösmezőn volt az első magyar Staciónk hollott leszálván a lórúl mindegyikünk öszverogyott. Két század Lengyelben meghalván [=meghallván] hogy vezérlettem által a Tarnopolyi huszárok elszöktek példamat követték 's más nap utanam indultak egy lengyel quietált tisztet mely századunkban szolgált felszolitván, 's ámbár sok fáradtság de szerencsésen mivel a vezér az tévutakat ösmerte megérkezet Szigethre. Én mint az egyik résznek 's Zsurmay mint a nagyobnak vezérje mindketten kapitánynak nevezöttünk ki melyet elfoglalni mindadig kentellenek vagyunk míg a Ministerium tovabi rendelésit nem teszi.

Pajtásom ma ment századjával az Erdélyi táborba 's en egy nehany nap mulva követni fogom, ha szerencsésen azon czélt elérhetem melyet magam ellöt

kitüsztem téstvéri kebellemhez szoritlak ha isten máshogy akarja ne busúly, mert a hazáért hallni édesebb mint a hazátúl megvetve két életet élni.

(A 2. oldal vége.)

Vilmosnak még Körösmezőn mindjárt második nap egynehány sorral megírtam 's még edig nem kaptam levelet tőle. Válaszodal ne kés 's leveletem czimezd Szigetre azon megjegyzéssel hogy ha már nem talalna itten küldjek utánnam. Paulinát csokoltatom. Frölich ural 's Liedemannékal közölheted levelem 's mondjad tiszteletemet. Pénzt ne küldjetez ha volna sem ámbár ruhám lovam minden vagyonom odaveszett nem kell mind jó emberek köszt vagyok 's Gasim oly nagy hogy mostan harmadrészit sem költöm el a többit fére fogom tenni ruhára mivel csak anyi van a mit testemen hordok.

Ugye nem hited volna hogy hazámért vagyonomat ott hagyom 's azon leányt melytől el sem bucsusztam. Nem tudom becsülni a tetemet [=tettemet] vagy megvett [=megvet] ha meg vett [=megvet] nem nekem való. És most Isten velled csokollak férjedel együtt 's maradok oszinte bátyád Szigeth Novemb. 11^{kén} 848.

Szontagh Frigyes

százados.

(A 3. oldal vége.)

Címzés: „T. cz. Fabriczus Amalia aszonymnak születet Szontágh Fabriczus Endre úr közjogi és váltó ügyvéd leveleivel Pesten”³⁷.

Ami ez után következett, az már nem az eszmélés, a kezdetek, a forradalom ideje, hanem a szabadságharc, a dicsőség, a bukás és – a börtön. Arad kazamatái és Kufstein várának cellája, egészen haláláig.

---

³⁷ MOL P 1559 LIV.